

VOCACIONS FEMENINES DEL SEGLE XV

TERESA VINYOLES
ELISA VARELA

L'ELECCIÓ D'ESTAT

El vent dels darrers segles medievals no era gens propici perquè una noia pogués escollir el seu camí en la vida. Casades des de molt joves, o destinades al monestir des de nenes, tenien poques possibilitats d'expressar la seva voluntat sobre l'elecció de marit, o sobre la seva vocació religiosa.

Només d'una manera excepcional elles feien sentir la seva veu per escapar d'un matrimoni no volgut, o per defensar el seu desig d'ingressar en un monestir; llavors feien servir els pocs ressorts que els oferia la llei per poder escapar al costum arrelat des de temps immemorial que els pares o tutors decidissin el destí dels fills, però sobretot de les filles. L'escassa documentació que ens deixa sentir la veu d'algunes noies que es rebel·len contra el destí que els havien marcat, ens la proporcionen algunes requisicions notariales i alguns processos de la cúria episcopal.

La teoria cristiana del matrimoni es basa en el consentiment mutu, per la qual cosa sembla que hagi de quedar preservat el dret personal d'elegir marit, i encara més d'elegir estat. El dret canònic va intentar assegurar progressivament a les dones, almenys teòricament, la llibertat en matèria de consentiment; des de mitjan segle XII allibera les dones del consentiment patern, consentiment que era fins aleshores fonamental

per tal que el matrimoni fos vàlid.¹ De tota manera el dret civil, tant el de base romana com el de base germànica, continuava exigint el consentiment patern.

Als darrers segles medievals, doncs, les noies, almenys segons el dret canònic, poden contraure matrimoni «vàlid» sense el consentiment dels pares; ja que l'Església exigia només el consentiment de les parts, encara que, evidentment, recomanava el respecte degut als pares per a un acte tan important com el de contraure matrimoni; en qualsevol cas, el consentiment i autorització paterns ja no qüestionarà la validesa del matrimoni.² En aquest sentit l'Església fa de les esposalles una elecció individual i legitima el matrimoni per paraules de present, celebrat sense consentiment dels pares, tot i insistir, especialment a partir del segle XIII, en la importància que els nuvis rebessin a més la benedicció eclesiàstica i solemnitzessin el matrimoni en faç d'església. L'Església feia del consentiment donat en el moment de les esposalles la base del ritual del matrimoni.

Tot i les prohibicions del dret civil, que no acceptava els matrimonis clandestins,³ l'Església donava com a vàlides aquestes unions sempre que s'haguessin pronunciat davant testimonis les paraules de present que recollim en la fórmula pronunciada l'any 1408 per una noia de Sant Just Desvern i pel seu promès, amb qui es desposava, en una vinya, contra la voluntat paterna:

*Jo, na Valençó, do mon cors a vós en Pere Rotlan per leyal
muller e preneh lo vostre per leyal marit.*⁴

Aquest model de família, basat en un pacte moral, que vol imposar l'Església, no sempre és convergent amb els interessos de les estructures de poder. De fet els moralistes recomanen que siguin els pares qui casin les filles sense la intervenció d'elles.⁵ Aquesta és l'opinió de Francesc Eiximenis:

1. René Metz, «La protection de la liberté des mineurs dans le droit matrimonial de l'Eglise», a *Acta Congressus Internationalis juris canonici* (Romae, Pontif. Universitat Gregor., 25-30 sept., 1950), Roma, 1953, p. 174 i ss.

2. R. Metz, «La protection...», p. 176.

3. Guillermo M. de Brocà, *Historia del derecho catalán, especialmente del civil*, vol. I. Barcelona: Gili, 1918, p. 361.

4. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB) Procés 112.

5. De fet, no ens ha de sorprendre aquesta ambivalència pel que fa a la consideració

«... la donzella qui es procura marit, pus ha qui li'n don e qui haja bona cura d'ella, no és donzella mas és bacal.larot desvergonyat e ab poc senys».⁶

També, almenys en teoria, l'entrada en religió havia de ser lliurement acceptada pels homes i les dones que professaven en un orde monàstic, i no podia ser forçada al matrimoni una noia que declarés públicament la seva voluntat de fer-se monja. En aquest sentit hem documentat alguns exemples de noies que es neguen a solemnitzar el matrimoni que la família els havia concertat per entrar en un monestir o en un convent, és a dir, entrar a formar part d'una comunitat que és com una família guiada per l'abadessa, però sense lligams de sang, una comunitat d'eternes convivents.

La professió religiosa, o consagració d'una verge a Déu, ha estat llegida pel cristianisme com un valor específic. És per això que ha creat un estat per a les dones que renunciïn al matrimoni amb la intenció d'assolir un bé o meta superior: convertir-se en esposes de Crist. L'entrada en religió estava coronada, sovint, per una cerimònia litúrgica, la consagració,⁷ ja que els ritus són presos en part del cerimonial de les esposalles; l'Església pretén assenyalar que l'acta de la jove professant és comparable amb les esposalles. Les condicions jurídiques de la consagració de les monges s'anirà regulant minuciosament al llarg dels segles.⁸

Des d'aquest model cristià es pot dir que les dones trobaven així la possibilitat d'assignar a llurs vides un fi propi. En consagrar la seva vida a Déu, l'home deixa d'ésser l'única meta del destí de la dona, segons el model social dominant.⁹ De fet el retir de les dones al claustre s'adaptava bé al discurs dominant que postulava que les dones no havien

---

de les dones, ja que la condició reservada a la dona en diversos dominis de l'Església medieval està fundada sobre aquesta contradicció. R. Metz, *La femme et l'enfant dans le droit canonique medieval*, London: Variorum Reprints, 1985, p. 59.

6. Francesc Eiximenis, *Dotzè del crestià*, cap. 563, publicat per J. Webster, *Francesc Eiximenis. La societat catalana al segle XIV*, Barcelona: Eds. 62, 1967, p. 82.

7. Margarida González Betlinski i Anna Rubió Rodon, «La Regla de l'orde de Santa Clara de 163 un cas concret de la seva aplicació: el monestir de Pedralbes de Barcelona», a *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 3, 1982, p. 14.

8. René Metz, «Les conditions juridiques de la consécration des vierges dans la liturgie des origines à nos jours». *Revue du droit canonique*, 1, 1951 pp. 261-280.

9. *Vir est principium mulieris et finis. sicut Deus est principium et finis totius creature*. Sant Tomàs d'Aquino *Summa Theologica* q. 93 art. 4.

de parlar en públic, ni expressar els seus desitjos, sinó que havien de viure privades de subjectivitat;¹⁰ però el que no acceptava aquest món era que les dones decidissin per elles mateixes entrar al convent; aquesta decisió no els pertocava a elles, segons la societat patriarcal.

El pronunciar els vots religiosos ha donat a algunes dones, a una petita minoria, la possibilitat de desenvolupar totes llurs capacitats humanes. Pensem per exemple en Teresa d'Àvila, dona que pot servir de model, amb la fundació i en la direcció de llurs convents, d'un esperit d'empresa i d'un dinamisme molt superior a d'altres grans religiosos de la seva època. Teresa d'Àvila n'és només un exemple, però en tindriem molts d'altres, només cal pensar en l'important paper fet per les abadeses que es trobaven al capdavant dels grans monestirs i convents.

Les condicions d'entrada i de vida d'una dona en un orde han estat acuradament reglamentades i l'abandó quedava sancionat amb penes molt greus. L'entrada es feia per la professió religiosa, que sembla —almenys segons el dret canònic— que només es podia fer a partir d'una edat fixada per la llei¹¹ i després d'un cert temps de prova. Un cop arribades a l'edat pupilar, en teoria, les noies podien consagrar-se a la vida religiosa sense l'autorització dels pares, tal i com ho diu sant Tomàs:

*«Ante annos pubertatis non potest obligari voto solemnii religionis, propter Ecclesiae statutum... Post annos autem pubertatis possunt jam se voto religionis obligare, vel simpliciter vel solemniter, absque voluntate parentum.»*¹²

Un bon nombre de regles monàstiques no expliciten, però, l'edat mínima per a fer la professió, i si que marquen en canvi el temps mínim del noviciat, un any.¹³

10. Milagros Rivera, «Vías de búsqueda de existencia femenina libre: Perpetua, Christine de Pizan y Teresa de Cartagena». *Duoda* 5 (1993) p. 58.

11. Sembla que no hi va haver durant bona part de l'Edat Mitjana una reglamentació clara pel que fa a l'edat mínima per professar. L'Església ha autoritzat les joves a consagrar-se a Déu des de la pubertat, fixada als 12 anys, és a dir, es feia servir per a la vida religiosa la mateixa regla vàlida per al matrimoni. Vid. R. Metz, *La consecration des vierges dans l'Eglise romaine*, Paris, 1954, p. 106-108.

12. Sant Tomàs d'Aquino *Summa Theol.*, q. 88, art. 9.

13. Margarida González Betlinski i Anna Rubió Rodon, «La Regla de l'orde de Santa Clara de 163 un cas concret de la seva aplicació: el monestir de Pedralbes de Barcelona», a *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 3, 1982, p. 13.

Segons les previsions del dret canònic, la professió deu ésser un acte lliure, però evidentment això és contradictori amb l'oblació feta, durant segles, pels pares de les seves filles i fills petits als monestirs i convents per consagrar-los a la vida religiosa. Com diu René Metz, diversos textos antics reproduïts per Gracià indueixen a entendre que el consentiment patern equival a la professió personal.¹⁴

Sembla que, progressivament, l'antiga pràctica de l'oblació dels menors va evolucionant cap a un sentit més obert: s'estima que la vida religiosa deu ésser un assumpte estrictament personal. Així, en teoria —és a dir, segons el dret canònic—, arribades a l'edat pupillar les nenes que havien estat donades als convents pels seus pares eren «lliures» de decidir el seu futur: res no les obligava a assumir les obligacions de l'estat religiós al qual els pares les havien destinades des de ben petites. Però, quina «llibertat» de decidir quan havien estat molts anys, havien crescut dintre de la comunitat i desconeixien la vida de família, la vida al món?

TESTIMONIS DE NOIES QUE ELEGEIXEN EL CLAUSTRE

Cal destacar l'escassetat de testimonis de dones medievals que expliquen i reflexionen sobre les seves experiències religioses, o sobre llurs símbols;¹⁵ també cal dir que ben poques expressen de manera pública i resolta la seva vocació religiosa, és a dir, la seva elecció voluntària de dedicar llurs vides a la vida monàstica. Per la qual cosa els exemples que hem trobat sobre aquest tema els podem qualificar d'excepcionals i tenen un gran interès tant per la història de l'espiritualitat com per la història de les dones. En aquest sentit hem documentat alguns exemples de noies que es neguen a solemnitzar el matrimoni que els han proposat, i al qual fins i tot des de molt joves s'havien compromès, per entrar en religió. Les escasses fonts que hem documentat i que deixen sentir la vocació d'algunes dones responen a dues tipologies molt diferents: per un costat les requestes notariales, per altra banda alguns processos de la cúria episcopal.

14. R. Metz, *La femme et l'enfant...*, p. 84.

15. Milagros Rivera, «Religiosidad para mujeres/ Religiosidad para hombres: sexo y género en el modelo monástico de Fructuoso de Braga (s.VII)», a *Las mujeres en el cristianismo medieval*. Madrid: Asociación Cultural Al-Mudayna, 1989, p. 20.

Volem analitzar sobretot un testimoni, si bé disposem d'alguns altres exemples dos dels quals resumirem breument. Hem escollit un exemple de cada una de les esmentades tipologies. El primer correspon a una requesta notarial, és a dir, a una demanda en nom del dret feta davant de notari, l'any 1391 per la qual un mestre fuster de Barcelona requeria la seva filla perquè es casés; la noia declarava enèrgicament davant d'un notari, de diversos testimonis i del seu pare, que l'obligava a casar-se, que ella es volia fer monja.¹⁶ Reproduïm una part del diàleg entre pare i filla:

- Ma filla, ja sabs que jo t'e donat per marit en Pere Salvador, perquè prech-te que ara, en lo temps qui ve de núpcies, fases la solennització del dit matrimoni ab lo dit en Pere Salvador. E d'açò.t prech carament axí com a filla que tu ets mia e que deus servir mos prechs e mos manaments.

La filla respon: - Mon senyor, jo he promès a Nostre Senyor Déu de tenir virginitat e aquella vuy tenir e star en orde de qualque monestir.

El pare insisteix: - Ma filla requir-te de part de Déu, per çò com est tenguda de obehir a mi en mos manaments, que tu deus fer lo dit matrimoni, en altra manera sàpies que m'en faràs fort despagat.

La noia es nega: - Mon senyor, ja us he dit, e altres vegades vos ho he dit menys d'aquesta, que jo vull tenir virginitat et castetat per la promesa que n'he feta, perquè prech-vos que d'açí avant no us em metats de sobre mi, car lo dit matrimoni no'l faria.

Un altre exemple molt interessant l'hem documentat entre els processos de l'arxiu diocesà; en aquest cas Caterina de quinze anys, també de l'estament menestral barceloní, era òrfena d'un blanquer, va entrar al convent de les Predicadores de Barcelona, tot negant-se a contraure el matrimoni que la família li havia concertat. Caterina fou raptada del monestir pel seu promès, el pare d'aquest i alguns altres homes armats per obligar-la a complir la paraula de matrimoni que havia donat feia tres anys. L'afer fou portat no només davant els

16. AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona) Joan Nadal «primum liber anni MCCCXCI» s.f. (3 gener, 1391).

tribunals civils pel delict de rapte,¹⁷ sinó també davant la cúria episcopal que és la que entén en afers matrimonials; és la cort del bisbe la que ha d'obligar la noia o bé a complir el jurament de matrimoni, o bé a vestir l'hàbit i professar com a monja. Reproduïm uns paràgrafs del procés, en primer lloc la denúncia interposada pel futur sogre, com a procurador del fill, que dóna origen al citat procés, recull entre altres coses el següent:

Caterina... contraxit matrimonium per verba de presenti abta ad contrahendum dictum matrimonium publice et palam, intervenientes presbitero... Dicit insuper quod dicta Caterina, nunch sunt quinque menses vel inde circa, tractantibus aliquibus malivolis personis, intravit Monasterium Predicatricium huius civitatis, et ibidem se inclusit, non tamen sustento habitu moniali immo stat in habitu laycali et asueto. Dicit insuper quod dicta Caterina ore predicat quod vult assumere habitum monachalem de facto, aut non facit, sic detinet in suspenso dictum Johannem, eius maritum, qui si ipsa fieret monacha et professa, intendit contrahere matrimonium cum alia... dictus Johannes supplicat et petit, per vos honorabilem dominum officialem, dictam Catherinam per censuram ecclesiasticam compellet alias debitis jure remediis ad complendum et consumandum matrimonium in facie Sancte Matris Ecclesie, et juxta laudabilem Ecclesie consuetudinem, et per copulam carnalem; vel habitum professionis monachalis eam assumere...

També ens interessa subratllar les paraules pronunciades per la mateixa Caterina amb les quals vol decidir, ella sobre el seu futur, per la qual cosa transcrivim una part de les seves declaracions:

- Interrogada perquè estava ella al monestir i ells le n'havien tret.

Caterina respon:

- Es ver que ella per inducció de Pasqual Pons, avi d'ella, e d'alguns amichs seus fermà cartes nupcials ab en Johan Olivet.

17. De moment no hem pogut localitzar el procés penal, però si el procés posterior que es va celebrar després a la cúria episcopal en el qual es citen el context del primer procés. ADB Procés 520 (any 1426).

fill de Gabriel, contra son voler, com no volgués lo dit Johan per marit; e d'asò pot haver tres anys e mig. Aprés ella feu sposalles ab lo dit Johan Olivet i no el volia per marit... per çò que no volie ni li plahie lo dit matrimoni dix a frare Nicholau Aleu de prehicadors, e germà d'ella, no volia per marit lo dit Johan ni altre, ans volie esser monja, per què pregava que la metès en algun monestir.

Sembla que aquesta noia fuig d'un matrimoni no desitjat, d'un promès imposat que no vol per marit. Legalment, després d'haver celebrat el matrimoni per paraules de present, era difícil trencar el vincle, per això prefereix entrar en un monestir, tot i que no declara de manera massa explícita la seva vocació religiosa. Tot i que quan la treien del monestir, per la força, ella tot temps cridava: *-No vull marit! lexeu-me star que monge vull ésser.*

Entre la documentació inèdita que hem trobat als nostres arxius que pot il·lustrar una vocació religiosa afirmada directament per boca d'una noia dels darrers segles medievals, hem escollit comentar amb detall les paraules de Francina Pallarès dirigides al seu «espòs» Pere Ferrer, doctor en lleis, pronunciades l'any 1422 a casa de la beguina sor Agnès i transcrites pel notari barceloní Joan Balcebre.¹⁸

Francina Pallarès

Francina era filla de Jaume Ombau àlies Pallarès, cavaller i conseller reial, domiciliat a Barcelona. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó trobem algunes referències sobre la vida d'aquest personatge, sabem que era casat amb una dona anomenada Margarida, de qui no tingué fills; però va tenir dos fills naturals, Jaume i Francina. Francina va ser legitimada l'any 1400 pel rei Martí a petició del seu pare, que era llavors conseller i promotor de negocis de la cort; de la seva mare només sabem que era una dona soltera.¹⁹

18. Hem tractat de passada aquest tema en l'article : Teresa Vinyoles, Elisa Varela, «Religiosidad y moral social en la práctica diaria de las mujeres de los últimos siglos medievales». A *Religiosidad femenina: expectativas y realidades s.VIII-XVIII*. Madrid: Al-Mudayna, 1991, pp. 46-52.

19. ACA, Reg. 2194, folis. 126v.-127r. (8-3-1400).

Francina tenia un germà, Jaume Pallarès, cavaller, legitimat pel rei Joan l'any 1389,²⁰ i que alguns autors confonen amb el pare.²¹ Jaume, fill, es va casar amb Esclaramunda o Mundina, que li va donar cinc fills²² i va testar l'any 1424. Ni ell ni els seus descendents no portaran per a res el nom d'Ombau, que només ostenta el pare. Jaume Ombau àlies Pallarès havia estat conseller del rei Joan I des de 1385, era present a les corts de Montsó de 1388 i va ésser processat amb els altres consellers de Joan I a la mort d'aquest l'any 1396, i perdonat pel rei Martí, que el va prendre també al seu servei.²³

Precisament el pare de Francina va adquirir a finals del segle XIV l'anomenada Torre Pallaresa, casa senyorial de Santa Coloma de Gramenet que va rebre aquest nom perquè va pertànyer durant generacions a la família Pallarès.²⁴ Jaume Ombau àlies Pallarès era un home influent i ric; no només havia comprat la torre Pallaresa, sinó també el lloc de Nabal al regne d'Aragó, al rei Joan, que ell havia servit des de la infantesa;²⁵ també feu préstecs al rei Martí.²⁶

Francina era doncs d'una família nobiliària, rica, coneguda i influent, tant a Barcelona com a la cort reial. Devia haver rebut una educació acurada i li havien buscat un marit adient, devia saber llegir i escriure, coneixements reservats només a les dones dels estaments

20. ACA reg. 1896 foli. 106v. (26-10-1389). El rei Martí torna a legitimar un fill natural de Jaume Pallarès àlies Ombau que es diria també Jaume, creiem que és la confirmació de la legitimació anterior ACA Reg. 2199, foli 48r.v. (20-02-1403).

21. Es confonen els dos personatges a A. Duran i Sanpere *Barcelona i la seva història*, vol. 1 Barcelona: Curial, 1972 pp. 723ss. i als *Castells catalans*, Barcelona: Dalmau, 1969 vol. 2 pp. 690 ss. A més Duran i Sanpere a *La Torre Pallaresa* creu que Jaume, fill, tenia una filla monja a Vallbona, que segurament confon just amb la dona que estem estudiant, la seva germana Francina.

22. Galceran Pallarès, donzell, que es casà amb Isabel de Gualbes. Francesc Pallarès, cavaller de Sant Joan de Jerusalem, que no podem confondre amb el seu homònim conseller de Barcelona que fou executat l'any 1462 en plena guerra civil. Jaume Pallarès que es casa amb Violant. Joan Pallarès, canonge de Barcelona. Isabel, que es va casar amb Pere dez Coll, doctor en lleis.

23. M. Mitjà, *Procés contra els consellers de Joan I*, BRABLB 27 (1957-58), pàg. 397.

24. Agustí Duran i Sanpere, *La Torre Pallaresa*. Barcelona, 1949.

25. El trobem citat diverses vegades entre els documents de la cancelleria reial, per exemple ACA Reg. 1931 foli 134r. (1391); 2207, foli 125r. (1399).

26. ACA Reg. 2313 foli 12-2^a (16-11-1407) El rei promet pagar-li abans del març següent 800 florins, deixa com a penyora a Jaume Pallarès un balaix gros.

més privilegiats, això li permetria professar com a monja. Francina s'anomena «esposa» de Pere Ferrer, doctor en lleis, però no pas muller, ja que només havia celebrat les esposalles, és a dir, a qui havia donat paraula de matrimoni, per mitjà del matrimoni per paraula de present.

Hem documentat dos personatges que responen al nom de Pere Ferrer i que foren doctors en lleis, l'un el trobem actuant al costat de Jaume d'Urgell entre 1410 i 1413, i l'altre a mitjan segle xv opina sobre els afers de la reforma municipal a Barcelona. Res no ens permet afirmar que l'un o l'altre fos el promès de Francina.²⁷ Molt probablement respon a aquesta identitat el Pere Ferrer, doctor en lleis, que actua com a marmessor testamentari del donzell Ramon Ferrer l'any 1423.²⁸

Francina tenia almenys 23 anys, potser algun més, i havia arribat ja a la majoria d'edat, o estava emancipada, ja que no intervé per a res el seu pare, ni cap tutor, en la decisió de desfer el casament, segurament acordat pel pare o pel consell de família. L'any 1422, a punt ja de casar-se, va voler anunciar públicament que es decidia per la vida monàstica. Francina, que havia celebrat ja el matrimoni per paraula de present, és a dir, havia pronunciat les paraules rituals que tant el dret civil com l'Església consideraven imprescindibles per establir un pacte d'esposalles, i es titulava com hem dit «esposa» de Pere Ferrer, decideix trencar el compromís i fer-se monja.

Com afirma el mateix Pere Ferrer, encara no havien solemnitzat el matrimoni en faç d'Església ni havien iniciat la convivència en comú; no necessitava doncs el permís del promès per fer-se monja; aquest jurament solemne davant de testimonis es considerava vàlid com a matrimoni, però es podia trencar si la noia mostrava el seu desig d'entrar en religió.

La beguina Agnès

Francina, emancipada de la tutela paterna, sap que no necessita el consentiment del promès per fer-se monja, però vol el seu vistiplau.

27. *Diccionari Biogràfic*, vol. II. Barcelona: Albertí, 1968 p. 205.- Carme Batlle *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XIV*. Barcelona: CSIC 1973 pp. 348, 504.

28. Testament publicat per J.M. Madurell *El pintor Luis Borrassà*. vol. 3, p. 231, doc. 692.

Per aquesta raó el cita davant de notari en un lloc ben curiós, a la casa de sor Agnès, dona «de vida i conversació honesta», al carrer que va del Carme a Valldonzella.

Identifiquem sor Agnès amb una beguina que havia adquirit fama entre la burgesia barcelonina.²⁹

Agnès havia optat per una altra vocació, havia renunciat a formar una família, però vivia la seva castedat en el món, seguint la via del beguinatge que des del segle XII seguien a tot Europa diverses dones de la burgesia.³⁰ Agnès vivia el seu compromís amb Déu i amb els altres, dins del món, aconsellava, pregava, ajudava, ensenyava. Les beguines formen un moviment internacional nascut de les necessitats espirituals de les dones urbanes i eren acollides de forma favorable per les dames barcelonines fins i tot algunes beguines foren properes a la reina Maria de Luna.³¹

Tenim diversos testimonis que ens parlen de la vocació de sor Agnès: era portuguesa i la trobem documentada a Barcelona ja l'any 1408 i integrada en una tasca religiosa en contacte amb les dones de la burgesia. En els rebuts de la marmessoria d'Angelina vídua de Pere de Perets, mercader, podem llegir:

... ego Agnes de Portugal, baguina habitatrix Barchinone, in hospicio domina Na Closa.³² nomine meo proprio et nomine etiam aliarum domine beguinarum sociarum mearum... confiteor quod... solvistis michi... quinquaginta solidos monete Barchinone de terno quos dicta deffuncta michi et aliis duabus beguinis sociis meis in dicto hospicio commorantibus legavit in eius ultimo testamento.³³

29. Núria Coll, «Documentación notarial relativa a los pobres en la Cataluña del siglo XV». A *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*. Barcelona, 1981-92 pp.308-311.

30. Elena Botinas, Julia Cabaleiro, «Mediacions i autoritat femenina en l'espiritualitat de les dones medievals». *Duoda*, 7 (1994), pp. 125-142.

31. Aurea Javierre. *Maria de Luna reina de Aragón*. Madrid, 1942, pp. 237-238.

32. Entre els pagaments de la marmessoria de Francesca vídua de Guillem de Busquets es paguen 33 sous a Sibil.la vídua de Bernat Sa Closa, mercader de Barcelona, per sustentació de la vida d'unes persones pobres. (Bernat Nadal manum. 1407-1417, fol. 6v. 30, març 1407).

33. AHPB Bernat Nadal, Quintus liber apocarum diversorum manumissoriarum foli 126v.

Dos anys després rep de la marmessoria de Joaneta, muller d'Esteve Sabater, notari, onze sous perquè havia llegit els Salms per la seva ànima, segons disposició testamentària de la difunta.³⁴ Una altra dona amb la qual mantingué molt bones relacions fou na Estància, que era l'encarregada dels infants abandonats acollits a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Estància va encomanar dues nenes de l'hospital a una beguina, de qui no es diu el nom, que vivia reclosa a Santa Margarida, és a dir, a la capella de l'Hospital de Sant Llätzer, on sabem que hi havia una comunitat de beguines. La reclosa de Santa Margarida es comprometé amb na Estància a ensenyar a llegir i a escriure a les dues nenes; però aquestes van emmalaltir, una va morir a Santa Margarida i l'altra se la va emportar sor Agnès a casa seva, segurament per tenir-ne cura en la malaltia, però també va morir. Llavors Agnès es va fer càrrec d'una altra nena de l'hospital.³⁵

No ens ha d'estranyar, doncs, que Francina Pallarès, una noia amb inquietuds religioses, tingués contactes amb l'esmentada beguina; potser l'havia allixonada o l'havia aconsellada, devia haver estat la seva mestra o la seva confident en la voluntat d'entrar en religió i potser l'havia encoratjada a trencar el seu compromís matrimonial i fer-se monja com desitjava.

És precisament a casa d'Agnès on acudeix Francina per l'octubre de 1422. Aquesta casa havia passat a Agnès l'any 1414, a la mort de Maria, vídua de Guillem Busquets, de l'ofici del mestre racional del rei, que deixava com a marmessora del seu testament, junt amb els seus fills, Agnès, beguina portuguesa; a més llegava una casa que la testadora tenia prop de Montalegre, al carrer que anava al monestir del Carme perquè la donessin a alguna persona de vida honesta.³⁶ La mateixa Agnès rebria aquesta casa, que segurament convertiria en un petit beateri i on vuit anys després es reuniria Francina i el seu promès,

34. AHPB Pere Granyana, Manual 9 (1410-1411), foli 12r.

35. *Item a 12 del mes de juny del dit any (1418) fou mesa per madona Estància, Constància, infanta del Hospital, ab sor Agnès, sens carta e sens neguna condició sinó que si son pare venia que'l li donàs. E la damunt dita Constància és sana e bona fadrina e és de adat de XII anys, e està al carrer qui va a Muntalegra devant lo portal de l'ort del Carme.* Arxiu de l'Hospital de Sant Pau, *Memorial dels infants qui són exits del Spital de Santa Creu de Barchinona (1401-1446)*.

36. AHPB, Pere Pellicer, Llibre Testaments 1402-1435, folis. 129r.-131v. (8 octubre 1414).

davant la beguina i dos capellans portuguesos que actuen com a testimonis, la nacionalitat dels quals ens fa reafirmar en la idea que és la mateixa Agnès i la mateixa casa.

La vocació de Francina

Francina no es va voler casar perquè havia optat per dedicar la seva vida a Déu, fins i tot havia triat el monestir en el qual pensava decididament retirar-se, volia fer-se monja al monestir cistercenc de Vallbona de les Monges.

El monacat oferia la possibilitat d'acollir l'excedent de fills i filles de les millors famílies, que així regulaven la dispersió del patrimoni; no podem deixar de constatar que la majoria de monges eren destinades al convent per llurs pares sense la seva voluntat, això no vol pas dir que després no poguessin ser unes religioses exemplars. Però certament el monacat femení també era l'única possibilitat que tenien les dones d'accedir a la formació intel·lectual i a un tipus de vida considerat superior al matrimoni. L'Església medieval veia el matrimoni com un estat espiritual inferior al del celibat; en aquest context en el qual el monacat té una posició predominant, és normal que la vida monàstica sigui atractiva per a algunes dones.³⁷ Els monestirs podien ser doncs també un pol d'atracció per a algunes noies que de forma voluntària, i mogudes per una vocació religiosa, es decidien per la vida contemplativa.

Francina Pallarès, una dona de la noblesa que ja havia passat la seva adolescència i que pensem que tenia una certa formació, decideix voluntàriament fer-se monja. El document que presentem conté la conversa mantinguda amb el seu espòs per trencar el compromís matrimonial. No ens mostra una fugida davant d'un matrimoni no desitjat, sinó una vocació religiosa, insisteix que vol complir la voluntat de Déu:

37. El matrimoni, tot i ser considerat un sagrament, no té una valoració tan positiva com el claustre, ja que només se'l considera un remei per la concupiscència i la debilitat humana. A. Vauchez, «La pitié populaire au Moyen Age. Etat des travaux et positions des problèmes». *La pitié populaire au Moyen Age*. Paris, 1977, pp. 129-131. Angela Muñoz, *Mujer y experiencia religiosa en el marco de la santidad medieval*. Madrid: Asociación Cultural Al-Mudayna, 1988, pp. 47-48.

*Déus m.a més en lo enteniment que jo m'ordon al seu servey. E per çò he proposat d'entrar en lo monestir de Vallbona e fer-me monja professa d'aquell, a fi que tota ma vida en lo dit monastir servesque a Déus.*³⁸

La seva afirmació és contundent, ha rebut la crida de Déu i vol servir-lo, a més ha elegit la manera de fer-ho, vol entrar en un monestir concret de l'orde del Císter, on hi ha altres dones de la noblesa i del patriciat urbà, la majoria d'elles destinades al claustre des de petites; però Francina ha escollit personalment aquest camí.³⁹

El monacat és la gran expressió religiosa medieval: el refús del món, la renúncia al sexe i a la possessió es veuen com a condició necessària per a ascendir, més enllà dels límits i dels obstacles que imposa el cos i la història, fins a arribar a Déu: justament perquè el monacat vol arribar a Déu sense mediacions terrenals, deu renunciar a la història.⁴⁰

Hem trobat altres exemples, si bé cal dir que escadussers, de noies que trenquen el seu compromís matrimonial per entrar en religió, però de vegades sembla més aviat que fugen d'un matrimoni no desitjat que no pas que respongui a una veritable vocació religiosa meditada i conscient.

No sembla que Francina Pallarès tingués una relació difícil amb el seu promès, que coneixia i respectava:

*... attenant que jo ço sposada vostra, jatsie que so certificada, que pus lo matrimoni no és stat solemnitzat ne confirmat, yo pogués entrar en lo dit monastir sens voluntat, consentiment o licència vostres, però axí com fins vuy no he volgut res fer sens vostre voler e pler, per çò vos prech instantment que ab licència, voluntat, beneplàcit e consentiment yo puxe complir la voluntat de Déus, la qual és de mi entrar en religió e servir-lo en aquella.*⁴¹

38. AHPB, Joan Balcebre, Manuel, 1422-1423 s.f.

39. Margaret Wade Labarge, *La mujer en la edad Media*. Madrid: Nerea, 1988, Sobre les religioses, veure pp. 131-184.

40. F. Bertini (edit.), *La mujer medieval*, Madrid: Alianza Edit., 1991, p. 207.

41. AHPB, Joan Balcebre, Manuel, 1422-1423 s.f.

Aquesta submissió a una persona que legalment no hi tenia cap dret ens fa pensar que en Pere Ferrer, doctor en lleis, podria ser més gran que no pas ella, o que la noia des de petita havia estat destinada a ésser la seva muller; però si és així, per què s'havia ajornat tant la solemnització del matrimoni? Podem suposar que per la vocació religiosa de Francina, que devia haver anat allargant la data del seu casament.

Moltes coses ens resten per aclarir; de tota manera, sabem que ella va seguir el camí que s'havia traçat. L'any 1431 la documentem com a monja professa de Vallbona, tal com havia estat el seu desig. Sabem que el 22 d'octubre d'aquell any va fer procuració a favor del seu cosí Romeu Pallarès,⁴² procuració firmada dins del propi monestir, en la qual ella es defineix com *monialis monasterii Sancte Marie Vallis Bone, ordinis cisterciensis*; són testimonis de la firma del document l'abadessa Blanca de Calders, la priora Geraldona Terrera⁴³ i una monja anomenada també Geraldona, el confirma Pere de Pou, rector i notari públic de l'església de Santa Maria Vella de Vallbona.⁴⁴

L'any següent, Romeu Pallarès, com a procurador de Francina, li defensava la rendes que havia de passar-li la seva cunyada Esclaramunda, vídua de Jaume Pallarès. Finalment aquesta s'avingué a atorgar a la monja un violari de vuit lliures i 15 sous anuals i li assegura el pagament sobre els Molins del Mar de Barcelona, que ella administrava com usufructuària dels béns del seu difunt marit i com a tutora dels fills.⁴⁵

És a dir, que Francina va entrar a Vallbona a l'època de l'abadessa Blanca de Calders (1422-1446) i que degué assistir a moments de molta

42. Romeu Pallarès era cosí germà de Francina, fill d'un germà del seu pare, que era ciutadà de Barcelona. El fill de Romeu, Francesc, partidari de Joan II, fou executat l'any 1462, durant la guerra civil; fa constar en el seu testament redactat poc abans de complir-se la sentència, que era fill de Romeu i Aldonça. Núria Coll, «Una companyia barcelonesa para el comercio de paños». *Anuario de estudios Medievales*, 5 (Barcelona, 1968), p. 355.

43. Els Terrer eren una important família de burgesos barcelonins; una altra dona d'aquesta família, Brígida Terrera, estava al front de les beguines barcelonines l'any 1448, de manera que s'anomenaven «Terreres». AHC B Daliberacions, any 1448, folis. 171r.-172.

44. AHC B Joan Franch Major, Manual 21 (2-4-1432)

45. Consta que havia estat anomenada tutora pel veguer de Barcelona Guillem de Bordils el 22 d'abril de 1426.

activitat constructiva a Vallbona.⁴⁶ No sabem perquè Francina va escollir precisament aquest cenobi, altres dones del seu llinatge havien entrat a Valldonzella o a Sant Pere de les Puelles. Francina va triar personalment aquest monestir, ben apartat del món, però que gaudia de gran fama per tot Catalunya i on ja des de la seva fundació s'acollien dames de la noblesa. En les esmentades comunitats s'accentuava la procedència elitista de les dones que hi professaven; només uns nivells mínims de riquesa possibiliten l'entrada en aquests monestirs.

Santa Maria de Vallbona, vivint sota la regla del Císter,⁴⁷ comptava des de la seva fundació amb un bon nombre de monges. En una visita de finals del segle xv consta que hi havia 26 monges professes; era entre els benedictins i els del Císter el que tenia més monges de Catalunya.⁴⁸ Per aquells anys en què s'imposà la reforma als monestirs femenins, la nostra monja ja devia estar soterrada sota el claustre que ella havia vist bastir.

46. J. Lladonosa, *Real Monasterio de Santa Maria de Vallbona*. Lleida: Ed. Leridana, 1957.

47. Sobre l'Orde del Císter: L.J. Lekai, *Les moines blancs. Histoire de l'ordre Cistercien*. Paris: Ed. du Seuil, 1957.- Leon Pressouyre i Terry N. Kinder (dirs.) *San Bernad et le monde cistercien*. Paris CNMHS/Sand, 1990.

48. Tarsicio de Azcona, «Reforma de religiosas benedictinas y cistercienses en Cataluña en tiempo de los reyes católicos». *Studia Monastica*, 9 (Montserrat, 1967), p. 75.

DOCUMENT

1422, novembre, 24. Barcelona

Acord firmat davant del notari Joan Balcebre, entre Francina, donzella, filla del cavaller Jaume Ombau àlias Pallarès, i el seu promès Pere Ferrer, doctor en lleis de Barcelona. Ambdós es reuneixen a casa de la beguina sor Agnès, on Francina demana al seu promès el beneplàcit per desfer el compromís matrimonial, ja que volia fer-se monja del monestir de Vallbona.

AHPB Joan Balcebre, man. 1422-1423 s.f. 131/3

Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o vicesimo secundo, die vero martis vicesima quarta novembris, in mei notarii et testium infrascriptorum, ad hec specialiter vocatorum et assumptorum, presencia personaliter constituti; in quibusdam domibus sive hospicio habitacionis venerabilis domine sororis Agnetis, honeste vite et conversacionis, sitis in quodam vico transverso qui transit de monasterio Beate Marie Montis Alagris, ad monasterium Beatre Marie de Carmelo, civitatis Barchinone; honorabiles Petrus Ferrarii, legum doctor, civis dicte civitatis, et Ffrancina, domicella, filia honorabilis Jacobi Ombau, alias Pallarès, militis, in dicta civitate Barchinone domiciliati, et sponsa dicti Petri Ferrarii.

Et cum dicta Ffrancina voluerit, ut dixit et proposuerit, ingredi monasterium Vallis Bone, diocesis Tarrachonensis, ordinis cisterciensis, pro moniali ipsius monasterii, et in ibi toto tempore vite sue Domino famulari; et in his, ut dixit, voluerit assensum et voluntatem dicti sponsi sui. Idcirco dicta Ffrancina in presencia mei notarii et testium infrascriptorum dixit verbo eidem sponso suo, ibi presenti, hec vel similia verba in effectum:

«Mossen, Déus m.a més en lo enteniment que jo m'ordon al seu servey. E per çò he proposat d'entrar en lo monestir de Vallbona e fer-me monja professa d'aquell, a fi que tota ma vida en lo dit monastir servesque a Déus. E attenent que jo çò sposada vostra, jatsie que so certificada, que pus lo matrimoni no és stat solemnitzat ne confirmat, yo pogués entrar en lo dit monastir sens voluntat, consentiment o licència vostres, però axí com fins vuy no he volgut res fer sens vostre voler e pler, per çò vos prech instantment que ab licència, voluntat, beneplàcit e consentiment yo puxe complir la voluntat de Déus, la qual és de mi entrar en religió e servir-lo en aquella, segons dit és.»

Et dictus honorabilis Petrus Ferrarii, videns propositum et intencionem dicte sponse sue, verbo⁴⁹ respondit predictis per hec⁵⁰ vel similia verba in effectum:

«Donzella, ver és que attenent que vós e jo solament som sposats, e que lo matrimoni no és stat solenitzat ne per còpula consumat, vos podets entrar en religió

49. *Verbo*, interliniat.

50. Segueix *verbo*, ratllat.

sens consentiment e voluntat de mi; però pus que a vós és placent de voler.o fer a voluntat e consentiment meu, jo no⁵¹ volent contradir a la vostra voluntat, la qual és en servir Déus.⁵² Jatsie que mon consentiment no y fos necessari, vos atorch e don mon consentiment e voluntat e beneplàcit que vós, vos⁵³ façats monga professa del dit monastir de Valbona e de qalsevol altre monastir qui a vós sie placent e entenets que puxats⁵⁴ bén servir Déu en religió, e yo en lo món puxe fer obres a Ell plasents».⁵⁵

Et predictis sic peractis incontinenti, tam dictus Petrus Ferrarii quam dicta Ffrancina, pecierint de premissis omnibus eis et utrique eorum fieri et tradi unum et plura publicum seu publica instrumenta, per me notarium infrascriptum in fidem et testimonium premissorum.

Acta fuerunt hec Barchinone die, loco et anno predictis, presentibus discretis et honestis viris Alvaro⁵⁶ Petri et Stephano Laurencii, presbiteris oriundis regni Portugalie, et dicta etiam domina sorore Agnete, ad hec pro testibus vocatis specialiter et assumtis, ut superius est expressum, ac me Johanne Balcebre notario infrascripto.

51. No interliniat.

52. Des de *contradir*, fins a *Déus*, interliniat.

53. vos, interliniat.

54. *que puxats*, interliniat.

55. Des de *en religió*, fins a *plasents*, interliniat.

56. Hi deia *Arnaldo*, ratllat, esmenat per *Alvaro*, interliniat.